Privilegia pro autory předbělohorského období ve fondu „Impressoria“ v Haus-, Hof- und Staatsarchivu ve Vídni

Marta Vaculínová

https://orcid.org/0000-0002-1454-8224
https://ror.org/01hyg6578
DOI https://dx.doi.org/10.23852/KAD.2025.32.03

Abstract

Printing privileges, granted primarily by rulers, constituted an important instrument in the fight against unauthorised reprints and a means of copyright protection from the early days of printing. For printers and authors from the Bohemian lands, applications for privileges and their drafts have been preserved in archival collections. Privileges from the collection of the State Central Archive (now the National Archive) were processed by Karel Beránek in 1977; privileges from Vienna's Haus-, Hof- und Staatsarchiv are examined in this contribution. The collection contains privileges for authors, editors, and translators, but not for printers. Based on Bohemia-related material, listed in the appendix, the study discusses the form of petitions and privileges, their content, and practical matters connected with applying for and obtaining a privilege. Attention is also given to the relationship between author and printer and the role of religious confession in the privilege application process. The conclusion outlines possible directions for further research.

Key words

Printing privileges – History of copyright – Imperial Aulic Council – Petitions – Pietro Andrea Mattioli – Adam Zalužanský of Zalužany – Tadeáš Hájek of Hájek – Jiří Bartholdus Pontanus of Braitenberg

Úvod

S rozvojem knihtisku v českých zemích a vydáváním finančně náročnějších a také ilustrovaných publikací se pojí potřeba tiskařů, vydavatelů i autorů chránit svá díla proti patisku. Ochranu na určitou, obvykle časově omezenou dobu jim zajišťovala privilegia vrchnosti.[1] Zcela nahoře v tomto žebříčku stojí privilegia císařská a královská, která přispívala nejen k právní ochraně konkrétního tiskaře, tisku nebo autora, editora či překladatele, ale také ke zvýšení jejich prestiže a k zatraktivnění díla v očích potenciálních kupců.

Tato privilegia bývala někdy v úplnosti nebo zkráceně publikována v tiscích, na něž se vztahovala. Jejich koncepty a supliky[2] tiskařů a autorů s žádostí o jejich udělení se částečně zachovaly v archivních fondech. V roce 1920 byl československému státu vydán Rakouskou republikou fond Česká dvorská kancelář i s koncepty tiskařských privilegií. Tiskařská privilegia z let 1547–1800 z tohoto fondu zpracoval Karel Beránek.[3] Tato privilegia byla v češtině a zaručovala tiskařům a autorům ochranu před patiskem v zemích Koruny české. Někteří autoři a vydavatelé se však v raném novověku i později obraceli přímo na říšskou dvorskou radu (*Reichshofrat*) s latinsky nebo německy psanou žádostí o privilegium s účinností na území celé Svaté říše římské. Tyto žádosti a s nimi související dokumenty jsou uchovávány ve Vídni, kde rada až na výjimky sídlila, a právě jim, ovšem v omezenějším časovém rozsahu zahrnujícím pouze dobu předbělohorskou, je věnován následující příspěvek.

Fond „Impressoria“ ve vídeňském Haus-, Hof- und Staatsarchivu v rozsahu 80 kartonů je poměrně dobře zpřístupněn pomoci tištěných i online pomůcek, kromě dílčích časopiseckých studií nyní i v monografii vybavené podrobným soupisem fondu.[4] Některá bohemika v něm byla již v minulosti vytěžena, jedná se zejména o privilegia pro hudebníky a hudební skladatele[5] nebo pro inventory, rytce či vydavatele ilustrací.[6] Ačkoli převážná část vídeňských akt se týká tiskařů a nakladatelů,[7] čeští a moravští tiskaři jako autoři suplik a příjemci privilegií zde přímo zastoupeni nejsou, budeme se tedy věnovat výhradně autorům, editorům a překladatelům vydávaných děl.[8]

Tato studie vznikla v rámci projektu *Katolický intelektuál jako člen evropské komunity II.: Jiří Bartholdus Pontanus jako sběratel knih a člen sítě evropských vzdělanců a vydavatelů*, řešeného ve FLÚ v rámci výzkumného programu Strategie AV 21: Anatomie evropské společnosti.

1 VOIT 2006, s. 718–719 (zde i starší bibliografie), dále např. VOIT 2013, s. 386–389 a HOFFMANNOVÁ 1990.

2 Zde je třeba zmínit projekt univerzity ve Štýrském Hradci s připojenou databází zaměřený na supliky doby rudolfinské: *DFG/FWF-Project Supplications* (poslední přístup 10. 9. 2025).

3 BERÁNEK 1977.

4 SCHOTTENLOHER 1933; KOPPITZ 1994; KOPPITZ 1997; KOPPITZ 1999; KOPPITZ 2008. Přehled fondů Haus-, Hof- und Staatsarchivu je možné najít v informačním systému Rakouského státního archivu na: <https://www.archivinformationssystem.at/suchinfo.aspx>.

5 POHLMANN 1962; McDONALD – ROSE 2021. Pro konkrétní tiskaře a skladatele zmiňuje privilegia Petr Daněk, např. DANĚK 1987, s. 121–136; DANĚK 1997.

6 Zatím neexistuje souhrnná studie, ale privilegia udělená konkrétním umělcům jsou většinou známa, např. Martino Rota a posmrtné vydání jeho grafik Anselmem Boetiem de Boodt, viz PELC 1997, s. 72. Naopak privilegium pro rytce Gabriela Krammera na jeho knihu o architektuře (AT-OeStA/HHStA RHR Impressoria 12–4) necituje IRMSCHER 1998. O privilegiích Sadelerům a dalším rudolfinským umělcům KOPPITZ 1999.

7 KOPPITZ 2008, s. XI.

8 Autory najdeme mezi žadateli o privilegia ve velmi omezené míře i v Beránkově soupisu, z předbělo-

Z období 1558–1622[9] jsme vyexcerpovali celkem 12 záznamů, uvedených v příloze tohoto článku, které se týkají privilegií pro autory z českých zemí nebo pro osoby zde delší dobu žijící. Podíváme-li se na strukturu tohoto souboru, který nemůže být v žádném případě považován za úplný a v budoucnu bude jistě doplněn o další privilegia zjištěná z tisků či jiných pramenů, vidíme, že z doby císařské vlády Ferdinanda I. pocházejí dva záznamy, stejně jako z doby jeho nástupce Maxmiliána II. Sedmi záznamy je reprezentována vláda Rudolfa II., což není překvapivé, protože dvůr tehdy sídlil v Praze, a podání žádosti bylo tak mnohem jednodušší. Poslední položka v soupisu již spadá do období vlády bělohorského vítěze Ferdinanda II. V následujícím textu se pokusíme na základě excerpovaného materiálu charakterizovat žadatele o privilegia, obsahovou a formální stránku jejich žádostí, typy a strukturu privilegií, způsoby uvádění privilegia v tiscích a budeme se věnovat také vztahu privilegovaných autorů a tiskařů.

Žadatelé o privilegia a jejich postupy

O císařská privilegia k tisku žádali nejčastěji autoři, kteří měli kontakty na císařském dvoře nebo tam přímo působili.[10] To je velmi dobře patrné i při pohledu na materiál zpracovaný v tomto příspěvku. Mezi suplikanty najdeme dvorské lékaře (Pietro Andrea Mattioli či Tadeáš Hájek z Hájku), dvorského matematika (Cyprián Karásek ze Lvovic), císařského dvorního kaplana (Jacob Chimarrhaeus) či radu nad apelacemi (Ludwig Schwarzmaier). Pokud žadatelé neměli přímý kontakt s dvorem, mohli přiložit doporučení některého dvořana (např. Mattioli napsal doporučení pro Tomáše Mitise i pro benátského tiskaře Valgrisia).[11] Zvláštní skupinu mezi žadateli o privilegia tvoří duchovní hodnostáři – převor brněnských kartuziánů Petrus Carbonarius, loucký opat Šebestián Freytag z Čepiroh a v neposlední řadě probošt Metropolitní kapituly a generální vikář Jiří Bartholdus Pontanus z Braitenberka. Pontanovi byla privilegia poskytována poměrně velkoryse, kromě jeho loajality císaři a oddanosti katolické církvi zde hrálo svou roli jistě i jeho přátelství s někdejším mosteckým farářem Valentinem Leuchtem, jenž byl od roku 1597 císařským knižním komisařem a v této funkci dohlížel mimo jiné i na udělování tiskařských privilegií a jejich dodržování.[12] S Pontanovou osobou je spojen také další žadatel o privilegium, mostecký písař Hans Sandel.

V seznamu bohemikálních žádostí najdeme pouze jednoho autora, jenž potřebnými kontakty nedisponoval, a byl proto důkladněji prověřován – je to Adam Zalužanský

horských jsou to např. Jan z Púchova a Zikmund Zyga z Púchova roku 1553 na 15 let pro Kroniku světa a Království českého (BERÁNEK 1977, č. 9, s. 76, rok 1553); 1559 Jan Crato z Kraftheimu s privilegiem na šest let na vydávání jeho knih a univerzitní profesor Martin Bacháček na vydání Honterovy Kosmografie roku 1595 (č. 24, s. 78).

9 Tato hranice je dána rozmezím mezi nejstarším bohemikálním privilegiem ve fondu Impressorií a žádostí o privilegium pro Michala Pěčku z Radostic z roku 1622, která sice překračuje hranici „Bílé hory“, ale je s touto dějinnou událostí spjata.

10 Obecně o osobách, které žádaly o privilegia impressoria KOPPITZ 1994, s. 191–193.

11 Doporučení bylo jedním z typů příloh, které se v jednotlivých spisech zachovaly, o dalších KOPPITZ 1994, s. 195–196; tentýž 1997, s. 370–372.

12 O Leuchtovi BRÜCKNER 1961 a HEITJAN 1974; BRÜCK 1985.

ze Zalužan. Ten žádal na podzim roku 1603 císaře o privilegium k vydání všech svých lékařských a dalších prací, které bude někdy publikovat, aniž by mu tiskaři na celém území říše mohli činit nějaké překážky. Na poměrně neskromnou žádost Zalužanského reagovala administrativa dvorské rady žádostí o exemplář konkrétního díla, které hodlá vydat. Taková žádost byla součástí běžné procedury, jak víme od Hájka, jenž psal již dříve svému příteli Tychonovi Brahemu, že je třeba kanceláři doložit rukopis práce, pro niž se o privilegium žádá. Říšská dvorská rada se tak bránila proti praxi, kdy někteří autoři žádali o privilegia na díla, která nebyla hotová nebo ani započatá.[13] Autoři dodávali radě rukopisy děl nebo tisky v případě, že dílo bylo již předtím vydáno.[14]

Zalužanský tedy dodal říšské dvorské radě rukopis svého díla *Animadversionum medicarum in Galenum et Avicennam libri VII*. Ani to však nestačilo – rukopis byl s žádostí o vyjádření postoupen osobnímu lékaři císaře Godefridu Steeghiovi. Jeho lístek se zdrcující kritikou Zalužanského díla, jež místo publikování doporučuje spálit, je v protokolu zachován. Rozhodnutí o tom, zda si Zalužanského spis opravdu zasloužil tak negativní hodnocení, přenecháme odborníkům na dějiny lékařství. V každém případě je dobré vědět, že Steeghius několik let poté požádal o privilegium na své vlastní dílo *Ars medica … tota conscripta methodo divisiva a Galeno* a obdržel *privilegium speciale* na deset let.[15] Jak ale reagoval na odmítnutí žadatel o privilegium? Jeho plány to nezmařilo, Adam Zalužanský ze Zalužan vydal *Animadversiones medicas* roku 1604 ve Frankfurtu nad Mohanem v Paltheniově oficíně a tištěnou předmluvou je dedikoval císaři Rudolfovi.[16] Ve stejném roce vydal u Palthenia také své *Methodi herbariae libri tres*.

Našli se i žadatelé, kteří se dočkali odmítnutí přímo, bez dalšího prověřování. Jako příklad uveďme Christopha Stielera (Christophorus Styler) z Drážďan, působícího v krušnohorském městě Schneebergu. Ten napsal císaři dojemnou supliku, v níž líčí bídu své rodiny a nutnost uživit ženu a malé děti. Žádá o privilegium na svoje excerpta z latinských autorů o Českém království, doplněná o popis Prahy a jejích dějin, pamětihodných staveb a osobností a také o popisy dalších významných měst království (vše je podle jeho vlastních slov rozčleněno do knih a kapitol), a na všechno, co za svého života ještě napíše. Na rubu jeho žádosti najdeme lakonickou kancelářskou poznámku: Odmítnuto.[17] Stieler, jenž jako autor zanechal v bibliografii spíše nevýznamnou stopu,[18] nikdy popisované dílo nevydal a není jisté, zda je skutečně napsal.

---

[13] *Tychonis Brahei epistolae*, s. 95.

[14] Ve dvou případech (Schwarzmaier a Zalužanský) vydali autoři své práce nejdříve v Praze a před vydáním v zahraničí pak žádali o privilegium.

[15] AT-OeStA/HHStA RHR Impressoria 68–1–1 (8. 8. 1606).

[16] VD17 75:652259G.

[17] „Abgeschlagen 19. Sept. Anno 1586". AT-OeStA/HHStA RHR Impressoria 69–1–8. V protokolech se důvody odmítnutí většinou neuváděly a lze se jen domýšlet, co k odmítnutí, které v této agendě nebylo příliš časté, vedlo, viz KOPPITZ 1997, s. 354 a 373.

[18] VD16 uvádí pod jeho jménem několik drobných latinských příspěvků, VD17 ho nezná.

Žádosti o privilegia neboli supliky

Supliky[19] (lat. *supplicatio*, *supplex libellus*, něm. *Suplication*) představují z literárního i historického hlediska zajímavější pramen než samotná privilegia. Ačkoli jejich základní obsahové body jsou velmi podobné a formálně se stejně jako privilegia řídí pravidly pro strukturu úředních listin, nejsou úplně standardizované, jejich jazyk a styl prozrazuje osobnost i vzdělání autora a také jeho postavení a vztah ke dvoru. Můžeme se v nich dozvědět více o okolnostech plánovaného vydání díla a motivaci autora či editora pro jeho publikaci, případně o podpoře vydavatelského záměru dalšími osobami. Pro bohemikální supliky platí, že žadatelé, jejichž rodným jazykem byla němčina, použili tohoto jazyka při psaní žádosti, ostatní psali latinsky. Osoby s bližším vztahem ke dvoru a znalé administrativních procedur píší poměrně věcně, méně informovaní žadatelé se snaží zaujmout propracovanou rétorikou, která svou strukturou připomíná spíše věnovací předmluvu k literárnímu dílu než žádost – i zde se k podstatě věci dostáváme až v druhé polovině (typickým příkladem je Zalužanský).

Autoři v úvodu žádostí často charakterizují svou literární či vědeckou činnost, která vedla ke vzniku předmětných publikací.[20] Poté vyjmenovávají tituly děl, pro něž žádají privilegium nebo obecně charakterizují typ publikací, které si přejí právně ochránit. Říšská dvorská rada udělovala privilegia obecného charakteru jen velmi vzácně a v kancelářských poznámkách je vidět snaha omezit žádost na konkrétní díla a po jejich dodání teprve rozhodnout o udělení privilegií.[21] V případě dvořanů a osob panovníkovi blízkých se taková přísnost ovšem neuplatňovala. Žadatelé dále vyjadřují svou obavu z patisku, občas uvádějí konkrétní příklady, které se staly jim osobně.[22] Kromě důvodů finančních (patisk by vedl k znehodnocení jejich výdajů a snížení zisku z prodeje) argumentují i obavou z toho, že při nedovoleném přetisku díla by v jeho textu vznikly chyby,[23] za něž by pak byl autor neprávem obviňován. Při vypočítávání důvodů pro udělení privilegia mohl být uveden nějaký precedens. Takový příklad je ve zkoumaném materiálu pouze jeden, totiž když se Zalužanský odvolává na to, že také Pietro Andrea Mattioli dostal v minulosti od císaře privilegia na své lékařské práce.

Ne vždy žádal o privilegium autor sám, ve výjimečných případech mohl neoficiálně použít prostředníka. Příkladem takového postupu je účast Tadeáše Hájka při zařizování privilegia pro Tychona Brahe, na kterou upozornil už Josef Smolka.[24] Brahe

---

[19] K významu suplik obecně viz např. NUBOLA – WÜRGLER 2005 nebo HAUG-MORITZ – ULLMANN 2015.

[20] Výjimkou není ani zdůrazňování vynaložené práce a studia v podobě nočního bdění, viz KOPPITZ 1997, s. 364.

[21] Takové zúžení předmětu privilegia je možné vysledovat u Zalužanského nebo také u Tomáše Mitise, jenž chtěl původně vydávat díla Bohuslava Hasištejnského a autory z jeho knihovny, ale formule privilegia kromě oslavného spisku na Maxmiliána II. najdeme právě jen na edicích Hasištejnského.

[22] Například Tadeáš Hájek zmiňuje patisk svých pranostik a Michal Pěčka z Radostic svých letáků.

[23] O zkreslení textu při patisku více KOPPITZ 1997, s. 365.

[24] SMOLKA 2002, s. 146.

konzultoval s Hájkem v korespondenci z roku 1585 získání privilegia k tisku svých děl, vydaných předtím na Uraniborgu, a žádal ho, aby mu on nebo někdo jiný vyprosil u císaře privilegium na deset let.[25] Z listů obou protagonistů a archivního materiálu můžeme zrekonstruovat, jak žádost o privilegium probíhala. Koncem srpna 1585 požádal Brahe Hájka o pomoc se zařizováním privilegia. Nato napsal Tadeáš Hájek Brahovým jménem žádost císaři – ve vídeňském archivu se zachoval Hájkův autograf podepsaný „Tycho Brahe Danus, Dom[inus] de Knudstrup". Privilegium bylo uděleno na konci března 1586, na začátku května posílá Hájek posla na Uraniborg a začátkem července Tycho Brahe v dopise Hájkovi za obdržené privilegium děkuje.[26] U ostatních žádostí o privilegia taková rekonstrukce není možná, protože supliky byly obvykle nedatované,[27] na dobu jejich podání můžeme usuzovat z datace připojených kancelářských poznámek a dobu vyřízení lze odhadnout jen tam, kde se zachovalo datované privilegium – ať už v archivním fondu či v konkrétním tisku. Podle odhadu se obvykle pohybovala v řádu měsíců.

Typy privilegií, jejich obsah a struktura

Tiskaři obvykle žádali o privilegia na obsáhlá díla, jejichž vydání bylo finančně náročné a patisk by vydavateli mohl způsobit značné ztráty. Ochranu potřebovaly ale také drobné, snadno kopírovatelné tisky jako kalendáře, pranostiky či noviny – právě u nich bylo kopírování častější než u rozsáhlých publikací. Autoři navíc chránili svá práva na uveřejňované vědecké poznatky (jako příklad uveďme právnická, lékařská či astronomická pojednání), mohly to být ale i historické spisy či náboženská literatura (modlitby, kázání). V archivu impressorií najdeme i supliky od autorů básnických děl,[28] ve zkoumaném bohemikálním materiálu však nejsou, navzdory velké oblibě poezie v našich zemích té doby, žádosti o privilegia na vydání poezie zastoupeny. Privilegiem bylo možné chránit také překlady děl jiných autorů, dostal je například Hans Sandel pro převod Hájkovy kroniky do němčiny. Praxi vícejazyčných vydání, z nichž každé mělo vlastní privilegium, lze doložit na Mattioliho herbáři – pro latinskou verzi, vydanou roku 1554 ještě jako komentář k Dioskoridovi, dostal privilegium od císaře Karla V. a francouzského krále Jindřicha II.;[29] o privilegium na českou verzi herbáře žádal v témže roce krále Ferdinanda I. tiskař Jiří Melantrich a byla mu udělena s platností na pět let.[30] Supliku pro německý překlad herbáře podával opět sám Mattioli v roce 1561, když byl Ferdinand I. už císařem.

Privilegium pro autora či vydavatele mohlo být vztaženo na konkrétní titul (*privilegium speciale*) nebo na celou autorovu produkci či nějakou její tematickou část (*privilegium generale*).[31] Vydávalo se na dobu pěti až deseti let, spíše výjimečně jsou doložena i privilegia

---

[25] *Tychonis Brahei epistolae*, s. 88–9.

[26] Ibidem, s. 88–9, 95 a 97; Hájkův autograf: HHStA RHR, Impressoria, 7–2, fol. 504.

[27] KOPPITZ 2008, s. XIII.

[28] Např. Nathan Chytraeus na básnické dílo (9–3–15) či Georg Fabricius na edice křesťanských básníků (17–8). Žádostí od básníků však nebylo mnoho, a zvláště německojazyčná poezie nebyla příliš podporována, viz KOPPITZ 1997, s. 359–360.

[29] SCHOTTENLOHER 1933, s. 102, č. 85.

[30] BERÁNEK 1977, č. 10, s. 76.

[31] Poněkud odlišné je dělení privilegií pro tiskaře, viz BERÁNEK 1977, s. 70. K obsahu privilegií podrobně KOPPITZ 1994, s. 195–196; KOPPITZ 2008, s. XV–XVI.

časově neohraničená, která se vztahují na autora a jeho dědice.[32] Obsahová skladba privilegií se v průběhu let příliš nemění a zachovává si svou tradiční strukturu úřední listiny. V úvodu je zmíněn autor a dílo, pro které se privilegium uděluje. Následuje proklamace výhradních práv autora k dílu a jeho svobodná volba poskytnout je vybranému tiskaři podle svého uvážení. Pokud by někdo dílo otiskl bez autorova souhlasu, bude potrestán konfiskací celého nákladu a peněžitou pokutou. Nejčastěji se objevuje částka deseti hřiven čistého zlata (*decem marcae auri puri*), která buď připadne celá císařské pokladně, nebo je rozdělena napolovic mezi pokladnu a autora. Někdy může být pokuta i vyšší, například dvacet hřiven pro brněnského převora kartuziánů Petra Carbonaria. Pro srovnání s privilegii české dvorské kanceláře můžeme uvést, že pokuta za patisk Honterovy Kosmografie, vydané děkanem pražské univerzity Martinem Bacháčkem z Nauměřic v roce 1595, byla 200 kop grošů, jež měly být rozděleny stejným dílem mezi fiscus a autora.[33] Po dobu užívání privilegia byl autor povinen na vlastní náklady posílat kanceláři říšské dvorské rady tři dokladové exempláře každého vydání.[34]

Součástí některých privilegií byla i formulace o tom, že se autor zavazuje nepublikovat nic, co by bylo proti katolické víře a státnímu zřízení. Na tento aspekt upozorňoval již Tadeáš Hájek Tychona Brahe, a tato pasáž byla také součástí supliky psané Brahovým jménem i následně uděleného privilegia.[35] Podobná formulace se objevuje v privilegiích pro jiné nekatolíky či konvertity, byť i dvoru blízké, jako byl například Ludwig Schwarzmaier. I v privilegiu tohoto dvořana najdeme velmi podobnou formulaci jako u dánského astronoma. U Schwarzmaiera je navíc tato pasáž v konceptu privilegia podtržena. Není pochopitelně divu, že ji v tištěném vydání privilegia vynechal, stejně jako hrozbu sankcí při nedodání autorských výtisků.[36] U protagonistů z řad katolických duchovních bývá naproti tomu zdůrazňována jejich aktivní úloha při prosazování katolické víry, které si císař velmi cení, jak dokládají např. privilegia pro Jiřího Bartholda Pontana.[37] Důležitost konfese si uvědomovali i tiskaři a nebylo

---

[32] Tato privilegia musela být podle Koppitze 1994, s. 196, prodlužována po nástupu nového panovníka, ve zkoumaném bohemikálním materiálu však takový případ není.

[33] BERÁNEK 1977, s. 78, č. 24, edice celého privilegia s. 74–75.

[34] Tento fakt bývá někdy zaznamenán i v kancelářských přípiscích, například u žádosti Tadeáše Hájka z Hájku čteme závěrečné rozhodnutí: „Fiat cum solita clausula mittendi exemplaria ad cancellariam“ (AT-OeStA/HHStA RHR Impressoria 27–9, fol. 118v).

[35] AT-OeStA/HHStA RHR Impressoria 7–59, fol. 510r: „Dummodo tamen pro eo ac pollicetur, huiusmodi libri nihil in se scandalosum vel sacri Romani Imperii constitutionibus de re litteraria aeditis, aut orthodoxae Religioni Catholicae adversum sive in textu sive in praefatione, aut alias quoque modo contineant.“ KOPPITZ 2008, s. XVII uvádí právě Tychona Brahe jako příklad toho, že o císařské privilegium mohl žádat i poddaný jiného panovníka, v tomto případě dánského krále.

[36] AT-OeStA/HHStA RHR Impressoria 65–6–6, Fol. 98r: „Dummodo tamen huius modi libri nihil in se scandalorum aut orthodoxae Religioni Catholicae Sacrique Romani Imperii constitutionibus adversum, sive in praefatione, sive in textu, aut alias quoque modo contineant.“ V přetisku privilegia ve Schwarzmaierově díle *Miscellaneorum iuris … libri duo*. Frankfurt, Nicolaus Bassaeus 1598, s. 11–14 (VD16 S 4690) je tato pasáž vynechána.

[37] AT-OeStA/HHStA RHR Impressoria 57–33, fol. 270r: „Sed qui vel maxime ad veram orthodoxam Religionem Catholicam propagandam, pietatemque fidelium excitandam die noctuque invigilant, nullive in iis diligentiae sumptui vel labori pares … gratia certe nostra Caesarea libenter promovemus.“

výjimkou, že některý z nich za svůj podpis pod suplikou poznamenal i příslušnost ke katolické církvi, zvláště když žádal o privilegium na nábožensky zaměřené dílo.[38] Nekatolíci si byli vědomi, že nemohou dostat privilegium na díla jakkoli spojená s náboženstvím, proto také výše zmíněný Christoph Stieler, luterán, ve své neúspěšné suplice píše, že chce generální privilegium na všechny své světské publikace, protože duchovními záležitostmi se vůbec nezabývá.[39]

Za vyhotovení privilegia se obvykle platila císařské kanceláři určitá taxa, například Tycho Brahe zaplatil za privilegium pro tisk svých vědeckých prací dvanáct a čtvrt zlatých.[40] Dvořané však bývali od placení taxy osvobozeni, máme-li věřit slovům Pietra Andrey Mattioliho, jenž žádá, aby mu privilegium na německou verzi herbáře bylo vystaveno zdarma, aby se mohl těšit těm výhodám, kterými císař obdařuje i ostatní dvořany.[41] Od Mattioliho víme i o další možnosti praktického využití tištěných privilegií. V téže suplice žádá totiž o povolení, aby mohl obdržené privilegium vytisknout a vyvěsit na veřejných místech ve Frankfurtu v době knižního trhu, aby jeho záměr vešel ve známost. Později byl vyhlašováním privilegií na frankfurtském trhu oficiálně pověřen císařský knižní komisař (*rei librariae revisor commissarius*, *kaiserlicher Bücherkommissar*).[42] Privilegia byla totiž platná teprve tehdy, když o nich byla zpravena knižní komise ve Frankfurtu. Tento proces, zvaný „insinuatio" prováděl zvlášť k tomu určený notář (*notarius commissarius*). Na základě jeho zprávy ohlásil pak knižní komisař na nejbližším frankfurtském trhu udělení privilegia na shromáždění tiskařů a knihkupců.[43]

Z Mattioliho suplik poznáváme, že byl vskutku dobře obeznámen s administrativou dvorské kanceláře. Například sám navrhuje, aby pokuta ve výši deseti marek byla rozdělena mezi něho a fiscus – ostatní suplikanti ponechávají výši pokuty na rozhodnutí císařské kanceláře. Ke své žádosti přiložil dokonce návrh znění privilegia, jenž byl zřejmě z velké části akceptován, jak dokazuje jeho tištěná podoba.[44] Rukopisný návrh a tištěná podoba se liší tím, že původní „Ad Dioscoridem commentaria" jsou v tištěné verzi zaměněny za „Epistolas Medicinales". Tento kreativní přístup k textům privilegií známe například i od Jiřího Bartholda Pontana z Braitenberka. Pontanus jako držitel obecně formulova-

---

38 Tak podepsal například frankfurtský tiskař Nicolaus Stein svou žádost o privilegium na *Annales ecclesiastici Cesara Baronia* a další podobné tituly z roku 1607 (AT-OeStA/HHStA RHR Impressoria 68–1, fol. 48r) jako „Nicolaus Steinius Bibliopola Francofortensis Catholicus".

39 AT-OeStA/HHStA RHR Impressoria 69–1–8, fol. 61v: „... es wollen doch E. Kay. May. gegen mir armen Manne, sich so genadigst erzeigen, undt ... mich mit einem General Privilegio, uber alle meine Bücher, so ich zeit meines lebens in Weldtlichen Sachen (den ich mich geistlicher sachen keinesweges unterstehe) möchte publiciren...".

40 *Tychonis Brahei epistolae*, s. 95. Poplatky byly spolu s úhradami dalších administrativních úkonů zapisovány do knih (*Taxbücher*), které se dochovaly ve fondu říšské kanceláře (AT-OeStA/HHStA RK Taxbücher). O tom více KOPPITZ 1997, s. 348 a 368.

41 AT-OeStA/HHStA RHR Impressoria 43–74, fol. 541r: „Sacrae Regiae Maiestati Vestrae plurimum, ac plurimum humiliter commendo, rogans, ac petens, ut hoc Privilegium gratis, et sine aliqua taxa expediatur, ut ea frui possim immunitate, quam Regia Maiestas Vestra caeteris suis Auliacis clementissime semper largiri solet."

42 KOPPITZ 1994, s. 197; tentýž 2008, s. IX a XIV.

43 EISENHARDT 1970, s. 75.

44 Ibidem, fol. 544r. Z tohoto návrhu vychází text privilegia, otištěného v *Epistolarum medicinalium libri quinque*. Praha, Jiří Melantrich 1561, fol. † 4b (BCBT31169). O praxi přebírání formulací ze suplik do privilegií KOPPITZ 1997, s. 362.

ného *privilegia generale* zkrátil a upravil jeho text pro vydání svého díla *Bohemia pia* u tiskařů Marna a Aubryho. Místo obecné formulace do něho vložil název tisku i jména tiskařů.[45]

Formy uvádění privilegia v tiscích

Privilegia byla v tiscích uváděna více způsoby, jednalo se o jakýsi ochranný prvek, který býval publikován na viditelném místě.[46] Někdy je privilegium přetištěno celé, což byla podle Koppitze jedna z podmínek jeho udělení (která byla ovšem dodržována v necelé polovině tisků)[47] nebo s mírnými úpravami, jak jsme ukázali výše. Jindy je uveden pouze krátký výtah z privilegia, který obsahuje výslovný zákaz patisku nebo i hrozbu pokuty.[48] Nejčastější jsou ovšem krátké latinské či německé formule na titulním listu: „Cum gratia et privilegio Caesareo" (případně s určením doby platnosti, např. *ad decennium*, *ad octennium*) či „Mit Röm[ischer] Kay[serlicher] May[estät] Freyheit vnd Priuilegien" apod. U českojazyčných tisků se obvykle používají latinské formule, českojazyčné („milostivé obdarování a privilegium", ale častěji jen buď „obdarování", nebo „priwilegium" či latinsky psáno „priuilegium") jsou poměrně vzácné a nenajdeme je na titulních listech, ale spíše v předmluvách a na konci tisků.[49] Například Martin Kraus z Krausenthalu ve své knize *Stav městský* sice zveřejňuje celý text českého privilegia, ale zkratka na titulním listu je „Cum Gratia et Privilegio Sac[rae] Caes[areae] Maie[statis]".[50] Pokud byla v tisku pouze základní latinská či německá formule, od roku 1556, kdy byl Ferdinand I. také císařem, nebylo možné podle ní rozlišit, zda se privilegium vztahuje jen na České království, nebo na celou říši. Do té doby se za jeho vlády užívala formule „Cum gratia et privilegio sacrae Regiae Maiestatis." Tiskař také mohl formuli privilegia použít neoprávněně, aniž by mu bylo ve skutečnosti uděleno, například se mohl použitím zkrácené podoby „Cum gratia et privilegio" snažit vyhnout kontrole ze strany knižního komisaře, protože nebylo jasně řečeno, že se jedná o privilegium císařské.[51] Při dalším výzkumu bude

---

45 AT-OeStA/HHStA RHR Impressoria 57–33, fol. 271rv: koncept privilegia. Tištěná zkrácená verze je na rubu titulního listu tisku *Bohaemia pia*. Frankfurt, Claud Marne a dědicové Johanna Aubryho 1608 (VD17 23:231162L).

46 O tom stručně VOIT 2006 a VOIT 2013, s. 387.

47 KOPPITZ 2008, s. XIII a XIX.

48 Například v Mitisově edici Hasištejnského *Lucubrationes oratoriae*. Praha: Mitis-Caper 1563, fol. A1b (BCBT37422): „Inhibitum est privilegio Caesareae Maiestatis, ne quis typographorum hanc editionem nostram imitari audeat." Podobně v češtině v tisku Mikuláše Šúda ze Semanína *Formy a notule*. Praha, 1572, tit. list (K16028): „... od Jiříka Černého v impresí dědiců nebožtíka Jana Jičínského vedle Priuilegium od jeho milosti Cýsařské týmž dědicům na to daného, aby žádný v tomto Království ani v jiných zemích k němu přináležejících pod pokutou v témž Priuilegium vyměřenou toho Tytuláře netiskl."

49 VOIT 2006, s. 719 uvádí „S Jeho Milosti císařské poručením a privilegiem". Tuto formu jsem však našla pouze v předmluvách či doslovech, nikoli samostatně na titulním listu.

50 K04097.

51 O tomto jevu mluví patent císaře Rudolfa II. pro knižního komisaře z 15. 3. 1608: „Dann demnach uns glaubwürdig dieser Betrug etlicher Buchdrucker und Buchhändler fürkommen, dass sie auff etliche ihre Bücher diese Wort (cum gratia et privilegio) da doch keines von ihnen gesucht, weniger erlangt worden, zu trucken sich lassen gelüsten ... das Wort Caesareo aber malitiosè auslassen" (AT-OeStA/HHStA RHR Bücherkommission im Reich 1–45).

třeba také přesně rozlišovat mezi privilegiem a povolením k tisku, jaké je například ve vydání *Preces latinie* Jana Kantora.[52]

Vztah privilegovaných autorů a tiskařů

Na tomto místě je důležité podotknout, že jména konkrétních tiskařů se v privilegiích pro autory, v nichž je kladen velký důraz na svobodnou volbu tiskaře, neobjevují, a to ani v případě, kdy autor prokazatelně využíval služeb stále stejného tiskaře. Pokud by se v budoucnu zmapovalo, kteří tiskaři uvádějí ve svých tiscích královské nebo císařské privilegium, bylo by možné odhadovat, že to byli právě oni, kteří dali „svým" autorům podnět k napsání supliky. Ve známém bohemikálním archivním materiálu najdeme poměrně málo privilegií pro tiskaře na konkrétní dílo a mohli bychom se snad domnívat, že tiskaři sami žádali privilegia spíše obecně pro určitý typ užitkových publikací (učebnice, noviny apod.) a pro vydání knih již nežijících autorů. Žijící autory či editory, pokud nezískali o své vůli privilegium již dříve, se snažili přimět, aby žádali samostatně, zejména pokud měli užitečné kontakty na císařský dvůr. V některých suplikách je vliv tiskaře zřetelně naznačen, například když uherský humanista Zikmund Gelous Tordai začíná svou žádost o privilegium na dílo Antonia Bonfiniho slovy: „Oporinus mne požádal… ."[53] Od známého basilejského tiskaře Oporina samotného jsou ve fondu Impressorií zachovány jen tři žádosti privilegia, zato bychom mezi žadateli našli některé „jeho" autory, kromě Geloa například již zmíněného Georga Fabricia.

Jako příklad pro stěhování privilegií mezi autorem a tiskaři v bohemikálním prostředí může sloužit formulářová sbírka Mikuláše Šúda ze Semanína.[54] Ten jako jeden z mála českých autorů obdržel celoživotní privilegium na všechny své knihy již roku 1542[55] a odkazuje na ně v prvním vydání sbírky z roku 1547 u Ondřeje Kubeše,[56] podobně je privilegium zmíněno i ve vydání u Melantricha z roku 1556.[57] Po autorově smrti vydal sbírku tiskař Jan Jičínský rovněž s privilegiem, ale už pro sebe.[58] Tiskař Jiří Nigrin, jenž vydal Formy a notule v roce 1572, byl dědicem privilegií Jičínského, jak je uvedeno také na titulním listu.[59]

Pro tiskaře z českých zemí zatím nemůžeme dělat předčasné závěry. Podíváme-li se na to, kdo vydal díla s privilegiem pro autory, zastoupená v tomto příspěvku, nacházíme jména Jiřího Melantricha, Jiřího Nigrina[60] a Mikuláše Pštrosa. V Beránkově seznamu tiskařských

---

52 K19192; BERÁNEK 1977, s. 75, č. 5.

53 „Oporinus rogavit me…" (AT-OeStA/HHStA RHR Impressoria 71–2–5).

54 O ní více PIŠNA 2023.

55 V roce 1549 mu bylo znovu potvrzeno, viz BERÁNEK 1977, s. 75, č. 3. Žádostem o celoživotní privilegia bylo vyhověno poměrně málokdy, viz KOPPITZ 1997, s. 367.

56 K16024: (A 1b]: „Cum Gratia et Priuilegio Regie Maiestatis. Léta Páně 1547" … [A 4b] „…listům obecné Formy já sem v tuto Knížku sebral a vytisknúti dal / podlé obdarování mně od krále … nato y na všelijaké mé Knížky daného…".

57 K16025 na titulním listu „Mikuláš Šúd ze Semanína … podle Priuilegium od jeho milosti Královské jemu daného".

58 K16026. Privilegium Maxmiliána II. pro Jičínského z roku 1565 eviduje BERÁNEK 1977, s. 77 č. 19.

59 K16028 na titulním listu: „…od Jiříka Černého v impresí dědiců nebožtíka Jana Jičínského vedle Priuilegium od jeho milosti Císařské týmž dědicům na to daného, aby žádný v tomto Království ani v jiných zemích k němu přináležejících pod pokutou v témž Priuilegium vyměřenou toho Tytuláře netiskl." O zdědění privilegia se zmiňují BOHATCOVÁ – HEJNIC 1982, s. 83.

60 Z autorů v soupisu vydával tisky Petra Carbonaria, mimo to například Francisca Saleho. Ten žádal

privilegií z těchto tří najdeme pouze Melantricha, což svědčí o fragmentárním dochování českých privilegií,[61] a mezery ve fondu říšských privilegií přiznává také autor jeho soupisu.[62] Například Nigrin měl nepochybně nejedno privilegium na produkci své tiskárny a dlouholeté užívání formule „Cum gratia et privilegio" pozorujeme i u Pštrosa. Z důvodů většího dosahu děl a lepší distribuce a prodejnosti volili žadatelé o císařské privilegium často renomované vydavatele, zejména tiskaře ve Frankfurtu či Kolíně nad Rýnem. Jistým vodítkem pro legalitu privilegií by mohla být přítomnost tisku v Rakouské národní knihovně, což by mohlo znamenat, že dokladový exemplář byl po vydání dodán dvorské radě a ta jej postoupila císařské knihovně. Na to však nelze spoléhat, protože některé výtisky zjevně z říšské dvorské rady do knihovny nikdy nedoputovaly.[63]

Závěr

Počet privilegií udělených říšskou dvorní radou nebyl velký. Podle Koppitzových odhadů pro německé země se týkal zhruba jednoho procenta celkové tiskové produkce. Důvody tak malého počtu, které vyjmenovává, můžeme použít i pro tiskaře z českých zemí. Zejména šlo o relativní složitost a finanční náročnost procedury a známý odpor císaře a rady udělovat privilegium určitému typu knih a také (ačkoli ne vždy) i žadatelům z řad nekatolíků.[64] Praxi získávání říšských privilegií tak pěstovaly zejména velké nakladatelské domy s rozsáhlou distribucí. O tom svědčí i fond knižního komisaře ve Frankfurtu, obsahující rovněž agendu týkající se tiskařských privilegií a kopie některých z nich.[65] V tomto fondu se jména českých tiskařů prakticky neobjevují, v seznamech figurují zejména velcí nakladatelé z říšských měst, ze Švýcarska, Francie a dnešní Belgie a Nizozemska. Nedá se však tvrdit, že by naši tiskaři neměli ambice proniknout na zahraniční trh, činili to však s pomocí prostředníků, přes které například posílali na frankfurtský knižní trh své tisky.[66] Důkazem úmyslu tiskařů, v té době zejména pražských, šířit dílo dále než po českých zemích, jsou i privilegia udělená autorům s nimi spolupracujícím. Málokterý privilegovaný autor si však nechal vzít možnost svobodné volby tiskaře.

Výzkum privilegií pro tiskaře z českých zemí je na samotném počátku. Údaje ze soupisu Karla Beránka i z tohoto článku bude třeba doplnit o informace z bibliografií a konkrétních tisků a o další archivní prameny, v úvahu připadají například knihy

---

o privilegium na svá moteta a duchovní písně samostatně a byla pak vytištěna u Nigrina (HHStA RHR, Impressoria, 61–1).

61 Například Šimon Lomnický z Budče má formulaci privilegia v celé řadě svých tisků, ale doklady o žádosti či udělení privilegia se nedochovaly v Praze ani ve Vídni.

62 KOPPITZ 2008, s. XII o tom, že se odkazuje na čísla spisů, která nejsou dochována apod.

63 KOPPITZ 2008, s. XX.

64 Tentýž 1994, s. 197.

65 Fond AT-OeStA/HHStA RHR Bücherkommission im Reich 1, 1557–1628. V 1–31, fol. 27b je v protokolu zmíněn tiskař Claude Marne z Prahy, jenž na frankfurtském trhu na podzim 1579 pro nepřítomnost nemohl být dotazován. Marne byl v té době dvorním knihkupcem, viz ŠIMEČEK – TRÁVNÍČEK 2014, s. 56–7.

66 Ibidem, s. 61: tehdy v Norimberku působící tiskař a obchodník Levin Hulsius prezentoval ve Frankfurtu v letech 1600–2 jedenáct pražských tisků. Zájem o prezentaci ve Frankfurtu měl Peterle, Dačický, Šuman, Pštros, Sessius, Nigrin a Veleslavín.

evidující zaplacené taxy, které mohou přinést informace o platbách za privilegia, k nimž se nedochovaly protokoly. Nepochybně budou, zvláště pro první polovinu 16. století, nalezeny i další koncepty privilegií (například v říšské registratuře jednotlivých císařů). Přínosem pro vytvoření celkového obrazu privilegií a jejich účinnosti by mohl být i plošný průzkum materiálů zachycujících postihy při nedodržení pravidel a prokázaných případech patisku. A v neposlední řadě vyžaduje další výzkum konfesní aspekt udílení privilegií, a to jak z hlediska celé římské říše, tak i zemí k ní nepříslušejících, jejichž obyvatelé však o říšská privilegia žádali.[67] Více podrobností bude možné nalézt v korespondenci dvorských knihovníků, například Sebastian Tengnagel si roku 1617 stěžoval, že dostává pro dvorskou knihovnu jen velmi málo výtisků privilegovaných knih a tato stížnost byla i se seznamem nedodaných knih poslána také místokancléři do Prahy.[68]

* * *

Příloha: seznam žádostí a privilegií pro autory z českých zemí ve fondu HHStA

(rozpis použitých zkratek: OeStA = Österreichisches Staatsarchiv, HHStA = Haus-, Hof- und Staatsarchiv, RHR = Reichshofrat)

1

AT-OeStA/HHStA RHR Impressoria 43-74 (Koppitz s. 338, č. 74)

Žádost Pietra Andrey Mattioliho (lat.) z roku 1558 o privilegium na latinská a italská vydání komentářů k Dioskoridovi (tj. Herbáře) na dvacet let s vlastním Mattioliho konceptem privilegia.[69] Žádost o privilegium na německé vydání téhož z roku 1561. Žádost Mattioliho o privilegium pro benátského tiskaře Vincentia Valgrisiho na vydání překladu Galénových *opera omnia* s vlastním Mattioliho konceptem privilegia, zaregistrovaná 9. 12. 1561. Další žádost na rozšířená vydání komentářů k Dioskoridovi zapsaná 3. 4. 1564.

Roku 1582 žádal o privilegium k rozšířenému vydání Mattioliho herbáře Joachim Camerarius (AT-OeStA/HHStA RHR Impressoria 9-1-6) a další dvě žádosti o privilegia na reedici jsou zachovány ze 17. století.

2

AT-OeStA/HHStA RHR Impressoria 27-9 (Koppitz s. 207, č. 9)

Žádost Tadeáše Hájka z Hájku (lat.) na privilegium pro jeho filosofická, lékařská a matematická díla schválená 28. 8. 1561.

Privilegium dostal Hájek s platností na deset let, je zmíněno na rubu titulního listu tisků *Aphorismorum metoposcopicorum libellus*, Praha: Jiří Melantrich z Aventýna 1562,

---

[67] O teritoriální příslušnosti žadatelů o privilegia více KOPPITZ 1997, s. 352n.

[68] STUMMVOLL 1968, s. 139–140.

[69] Tento koncept byl bez velkých změn použit pro privilegium na Mattioliho *Epistolarium medicinalium libri quinque*, Praha: Melantrich 1561, †4b (BCBT31169).

BCBT31093 (stručný výtah z privilegia); latinskou formulí v *Astrologica opuscula antiqua*, Praha: Jiří Melantrich z Aventýna 1564, BCBT31170; a v Hájkem vydaném díle Vavřince Grylla *De sapore dulci et amaro*, Praha: Jiří Melantrich z Aventýna 1566, BCBT31163.

3

AT-OeStA/HHStA RHR Impressoria 48-11 (Koppitz s. 373, č. 11)

Žádost Tomáše Mitise (lat.) o sedmileté privilegium na vydání básní Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic a dalších autorů uložených v jeho knihovně, které kdysi vydal Aldus Manutius. Přiloženo doporučení Pietra Andrey Mattioliho, pravděpodobně pro arcivévodu Ferdinanda Tyrolského (autograf).[70] Zaregistrováno 26. 8. 1562.

Mitis privilegium na požadovanou dobu dostal, latinská formule v tiscích[71]: *In felicem inaugurationem sereniss. regis Maximyliani … Chorus Davidicus*, Praha: Tomáš Mitis z Limuz – Jan Kozel 1562, BCBT37267; *Farrago prima poematum*, Praha: Jiří Melantrich z Aventýna 1562, BCBT37420 (Cum gratia et privilegio Caesareo ad septennium); *Lucubrationes oratoriae*, Praha: Tomáš Mitis z Limuz – Jan Kozel 1563, BCBT37422 (A1b: Inhibitum est privilegio Caesareae Maiestatis, ne quis typographorum hanc editionem nostram imitari audeat); *Farrago poematum*, Praha: Jiří Melantrich z Aventýna 1570, BCBT37421.

4

AT-OeStA/HHStA RHR Impressoria 41-31 (Koppitz s. 317, č. 27)

Koncept privilegia Maxmiliána II. (lat.) **pro Cypriána Karáska Lvovického ze Lvovic** na dobu osmi let na vydání Regiomontanova díla *Tabulae directionum*, datovaný ve Vídni 1. 4. 1564. Neznáme konečnou podobu privilegia a není známo žádné Lvovického vydání Regiomontanových *Tabulae*, latinská formule privilegia na osm let se však vyskytuje v jeho vlastních astronomických tiscích až do roku 1573.

5

AT-OeStA/HHStA RHR Impressoria 9-3-9 (Koppitz s. 74, č. 56)

Koncept privilegia Rudolfa II. (něm.) **pro Jacoba Chimarrhaea** na modlitební knihu *Panis quotidianus*, datovaný 16. 8. 1590. Ve vydání tisku z Falckenburgovy tiskárny v Kolíně nad Rýnem (VD16 C 2265) není o privilegiu žádná zmínka, předmluva tisku je datována v Praze 19. 8., jen několik dní po vystavení privilegia.

---

[70] Domněnku, že arcivévoda byl zprostředkovatelem žádosti, může podporovat i přítomnost prakticky všech Mitisových tisků v jeho knihovně, viz VACULÍNOVÁ – BAŽIL 2015, s. 210–311 a 327. Mattiolimu Mitis z vděčnosti věnoval rukopisným přípiskem tisk *Vlastae Bohemicae historia* (exemplář ÖNB 33.F.32) s tištěnou dedikací Ferdinandu Tyrolskému.

[71] Na titulní straně, pokud není uvedeno jinak.

6

AT-OeStA/HHStA RHR Impressoria 47-1 (Koppitz s. 364, č. 1)

Koncept privilegia Rudolfa II. (lat.) **pro Petra Metropagitu** (Carbona či Carbonaria), převora brněnských kartuziánů na deset let pro knihu *De hebraica veritate*, datovaný v Praze 15. 12. 1590.

Tisk *Operis de hebraica veritate ... pars assertiva*, Praha: Jiří Černý z Černého Mostu 1590, BCBT36778 neobsahuje formuli privilegia, na titulním listu je pouze poznámka o povolení tisku: „cum facultate ab iis, quorum intererat". O autorovi a tisku VESELÁ 2003, s. 18–19; VESELÁ 2012, s. 166–170 passim.

7

AT-OeStA/HHStA RHR Impressoria 61-2-5 (Koppitz s. 461, č. 5)

Koncept privilegia Rudolfa II. (něm.) **pro Hanse Sandela** a jeho německý překlad Hájkovy kroniky do němčiny, datovaný v Praze 7. 2. 1594.

Privilegium je otištěno v úvodu svazku a zmíněno na titulním listu tisku *Böhmische Chronica Wenceslai Hagecii*, Brüx: Weidlich Andreas, Praha, Mikuláš Pštros 1596, VD16 XL 16, K02868.

8

AT-OeStA/HHStA RHR Impressoria 65-5 a 6 (Koppitz s. 493, č. 5)

Koncept privilegia Rudolfa II. (něm.) **pro Ludwiga Schwarzmaiera** na právnická díla (*Tituli juris civilis*, *Miscellaneorum et practicarum observationum libri*) z 12. 3. 1596. Žádost Ludwiga Schwarzmaiera (něm.) o privilegium pro vydání právnických komentářů na deset let (*In titulum codicis de in jus vocando*, *Liber primus a secundus miscellaneorum*), přijatá 4. 3. 1596. Koncept latinské verze privilegia Rudolfa II. datovaný 23. 9. 1596.

Latinská formule privilegia je v tiscích vydaných v roce 1596 v Helmstedtu (*Miscellaneorum iuris liber primus*, VD16 S 4689; *Notae ad titulum codicis*, VD16 S 4691), celé privilegium je přetištěno v latinském znění ve vydáních u Nicolaa Bassaea ve Frankfurtu v roce 1598 (VD16 S 4692, VD16 S 4690).

9

AT-OeStA/HHStA RHR Impressoria 57-50 (Koppitz s. 431, č. 50)

Koncept privilegia Rudolfa II. (něm.) **pro Šebestiána Freytaga z Čepiroh**, opata v Louce u Znojma, datovaný v Praze 16. 3. 1599, na deset let na *Tomus controversiarum P. Schereri SJ*.

Originál privilegia je reprodukován v tisku G. Scherer, *Erster Theil aller Schrifften Bücher und Tractätlein*, Louka: Tiskárna klášterní 1599, BCBT31615; v tisku Schererovy *Postill*, Louka 1603, BCBT41958 a v jejím přetisku z roku 1605 (BCBT41959).

10

AT-OeStA/HHStA RHR Impressoria 79-3 (Koppitz s. 612, č. 3)

Žádost Adama Zalužanského ze Zalužan o privilegium bez časového omezení na jeho lékařské a další práce, přijatá 6. 11. 1603. Průvodní list Zalužanského, s nímž posílá exemplář svého díla *Animadversiones medicae*, přijatý 16. 2. 1604. Rukopisný lístek s vyjádřením císařského osobního lékaře Godefrida Steeghia, jenž práci nedoporučuje k vydání.

Privilegium nebylo uděleno, ale dílo bylo ještě v tom roce vydáno s tištěnou dedikační předmluvou císaři (*Animadversionum … in Dioscoridem*, Frankfurt: Zacharias Palthenius 1604, VD17 75:652259G).

11

AT-OeStA/HHStA RHR Impressoria 57-33 a 34 (Koppitz s. 429, č. 33 a 34)

(57-33) **Koncept generálního privilegia Rudolfa II.** (lat.) **pro Jiřího Bartholda Pontana z Braitenberka** na osm let na dílo *Bibliotheca concionum* a všechna další, datovaný v Praze 26. 2. 1604. (57-34) Lat. koncept desetiletého privilegia na tisk *Bibliotheca concionum* a další zmíněná díla, datovaný 30. 8. 1608.

Upravený výtah z privilegia z 26. 2. 1604 je otištěn na rubu titulního listu tisku *Bohemia pia*, Frankfurt: Aubry a Wechel 1608, VD17 23:231162L. Čtyřdílná *Bibliotheca concionum* vyšla až roku 1608 v Kolíně nad Rýnem u Antona Hierata s latinskou formulí privilegia na titulním listu a s tištěnou dedikační předmluvou císaři (VD17 12:631834C ad.).

12

AT-OeStA/HHStA RHR Impressoria 57-4 (Koppitz s. 425, č. 4)

Žádost Michala Pěčky z Radostic o privilegium na tisk jeho Satir, přijatá 23. 4. 1622. Více o ní VACULÍNOVÁ – HUBKOVÁ 2025.

Vydané prameny

Tychonis Brahei epistolae: Friis, Frederik Reinholdt (ed.), *Tychonis Brahei et ad eum doctorum virorum epistolae nunc primum collectae*. Havniae 1886.

Literatura

BERÁNEK, Karel (1977): Tiskařská privilegia České dvorské kanceláře v Státním ústředním archivu v Praze. *Strahovská knihovna* 12–13, 1977, s. 69–104.

BOHATCOVÁ, Mirjam – HEJNIC, Josef (1982): Tiskař Jiřík Nigrin a jednolistové „Proroctví" Jindřicha Demetriana. *Sborník Národního muzea – řada historická* 1982, č. 2, s. 73–134.

BRÜCK, Anton (1985): „Leucht, Valentin". In: *Neue Deutsche Biographie* 14, 1985, s. 368.

BRÜCKNER, Wolfgang (1961): Der kaiserliche Bücherkommissar Valentin Leucht. Leben und literarisches Werk. *Archiv für Geschichte des Buchwesens* 3, 1961, s. 97–180.

DANĚK, Petr (1987): Nototiskařská činnost Jiřího Nigrina. *Hudební věda* 24, 1987, s. 121–136.

DANĚK, Petr (1997): Musica noster amor – hudba rudolfinské Prahy. In: Eliška Fučíková (ed.), *Rudolf II. a Praha. Císařský dvůr a rezidenční město jako kulturní a duchovní centrum Prahy*. *Katalog vystavených exponátů*. Praha.

EISENHARDT, Ulrich (1970): *Die kaiserliche Aufsicht über Buchdruck, Buchhandel und Presse im Heiligen Römischen Reich Deutscher Nation (1496–1806). Ein Beitrag zur Geschichte der Bücher- und Pressezensur*. Karlsruhe.

HAUG-MORITZ, Gabriele – ULLMANN, Sabine (edd.) (2015): *Frühneuzeitliche Supplikationspraxis und monarchische Herrschaft in europäische Perspektive*. Wien.

HEITJAN, Isabel (1974): Zur Arbeit Valentin Leuchts als Bücherkommissar. *Archiv für Geschichte des Buchwesens* 14, 1974, sl. 123–132.

HOFFMANNOVÁ, Jaroslava (1990): Pražští úřední tiskaři. *Documenta Pragensia* X, 1990, č. 2, s. 299–314.

IRMSCHER, Günter (1998): Gabriel Krammer (1564–1606) – der vergessene „Rudolfiner". *Umění* 4, 1998, s. 234–244.

KOPPITZ, Hans-Joachim (1994): Die Privilegia impressoria des Haus-, Hof- und Staatsarchiv in Wien. Ein Überblick. *Gutenberg-Jahrbuch* 1994, s. 187–207.

KOPPITZ, Hans-Joachim (1997): Zur Form der Anträge auf Bewilligung kaiserlicher Druckprivilegien durch den Reichshofrat und zu den Gründen ihrer Ablehnung. In: Barbara Dölemeyer – Heinz Mohnhaupt (edd.), *Das Privileg im europäischen Vergleich*. Band 1, *Ius Commune Sonderheft* 93. Frankfurt am Main, s. 347–375.

KOPPITZ, Hans-Joachim (1999): Prager Privilegien Kaiser Rudolfs II. In: Anežka Baďurová (ed.), *Sborník k 80. narozeninám Mirjam Bohatcové.* Praha, s. 163–170.

KOPPITZ, Hans-Joachim (2008): *Die kaiserlichen Druckprivilegien im Haus-, Hof- und Staatsarchiv Wien: Verzeichnis der Akten vom Anfang des 16. Jahrhunderts bis zum Ende des Deutschen Reichs (1806)*. Wiesbaden.

McDONALD, Grantley – ROSE, Stephen (2021): Privileges for Printed Music in the Holy Roman Empire during the Sixteenth Century. In: Andrea Lindmayr-Brandl – Grantley McDonald (edd.), *Early Printed Music and Material Culture in Central and Western Europe*. London, s. 207–230.

NUBOLA, Cecilia – WÜRGLER, Andreas (edd.) (2005): *Bittschriften und Gravamina. Politik, Verwaltung und Justiz in Europa (14.–18. Jahrhundert)*. Berlin.

PELC, Milan (1997): *Život i djela šibenskog bakroresca Martina Rote Kolunića*. Zagreb.

PIŠNA, Jan (2023): Paratexty k tištěným formulářovým sbírkám 16. století. *Bibliotheca Antiqua* 31, 2023, s. 104–110.

POHLMANN, Hansjörg (1962): *Die Frühgeschichte des musikalischen Urheberrechts (ca. 1400–1800)*. Kassel.

SCHOTTENLOHER, Karl (1933): Die Druckprivilegien des XVI. Jahrhunderts. *Gutenberg-Jahrbuch* 1933, s. 89–110.

SMOLKA, Josef (2002): K počátkům přátelství T. Brahe (1546–1601) a T. Hájka (1526–1600). *Pokroky matematiky, fyziky a astronomie* 47, 2002, č. 2, s. 140–149.

STUMMVOLL, Josef (1968): *Geschichte der Österreichischen Nationalbibliothek, Erster Teil. Die Hofbibliothek (1368–1922)*. Wien.

ŠIMEČEK, Zdeněk – TRÁVNÍČEK, Jiří (2014): *Knihy kupovati: dějiny knižního trhu v českých zemích*. Praha.

VACULÍNOVÁ, Marta – BAŽIL, Martin (2015): Básnická díla. In: Ivo Purš – Hedvika Kuchařová (edd.), *Knihovna arcivévody Ferdinanda II. Tyrolského, Texty*. Praha, s. 287–327.

VACULÍNOVÁ, Marta – HUBKOVÁ, Jana (2025): Michal Pěčka z Radostic se hrdě hlásí k autorství svých Satir. *Česká literatura* 73, 2025, č. 2, s. 200–211.

VESELÁ, Lenka (2003): *Židé a česká společnost v zrcadle literatury: od středověku k počátkům emancipace*. Praha.

VESELÁ, Lenka (2012): Hebrejská typografie v českých nežidovských tiskárnách 16. a 17. století. In: Olga Sixtová (ed.), *Hebrejský knihtisk v Čechách a na Moravě*. Praha, s. 165–175.

VOIT, Petr (2006): „Privilegium“. In: *Encyklopedie knihy: starší knihtisk a příbuzné obory mezi polovinou 15. a počátkem 19. století*. Praha, s. 718–719.

VOIT, Petr (2013): *Český knihtisk mezi gotikou a renesancí. Severinsko-kosořská dynastie 1488–1557*. Praha, s. 386–389.

Elektronické zdroje a databáze

VD16: *Verzeichnis der im deutschen Sprachbereich erschienenen Drucke des 16. Jahrhunderts*, <https://www.vd16.de>

VD17: *Das Verzeichnis der im deutschen Sprachraum erschienenen Drucke des 17. Jahrhunderts*, <https://www.vd17.de>

Knihopis: *KPS – Databáze Knihopis*, <https://www.knihopis.cz>

BCBT: *Bibliografie cizojazyčných bohemikálních tisků do roku 1800*, <https://bcbt.lib.cas.cz>

DFG/FWF-Project Supplications filed by subjects at the Aulic Council of Emperor Rudolf II (1576–1612), <https://dh.uni-graz.at/suppliken/en>

Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Informationssystem, <https://www.archivinformationssystem.at/suchinfo.aspx>